

ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА

УДК 371. 13: 37. 046. 12

Т. М. МАРЧІЙ-ДМИТРАШ

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Визначено педагогічні умови підготовки майбутніх учителів іноземних мов до організації навчальної діяльності молодших школярів. Проаналізовано компоненти, особливості означеної діяльності, доцільність використання навчально-педагогічних ігор, дискусій, розв'язання педагогічних задач у системі підготовки студентів як метод формування готовності до майбутньої професійної діяльності. Подано результати експериментального дослідження.

Ключові слова: педагогічні умови, професійна підготовка, навчальна діяльність, початкова школа.

Т. М. МАРЧІЙ-ДМИТРАШ

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ К ОРГАНИЗАЦИИ УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧЕНИКОВ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ

Определены педагогические условия подготовки будущих учителей иностранных языков к организации учебной деятельности младших школьников. Проанализированы компоненты, особенности учебно-педагогические игры, дискуссий, решения педагогических задач в системе подготовки студентов как метод формирования готовности к профессиональной деятельности. Поданы результаты экспериментального исследования.

Ключевые слова: педагогические условия, профессиональная подготовка, учебная деятельность, начальная школа.

T. M. MARCHIY-DMYTRASH

THE PEDAGOGICAL CONDITIONS OF FUTURE TEACHERS TRAINING FOR EDUCATIONAL ACTIVITY ORGANIZATION OF PRIMARY SCHOOL PUPILS

The pedagogical conditions of future foreign languages teachers training for organizing educational activity with primary school pupils are substantiated in the article. The components, peculiarities of this activity are analyzed. The expediency of using learning pedagogical games, discussions, doing pedagogical task are investigated. The results of experimental research are shown.

Key words: pedagogical conditions, professional training, learning activity, primary school.

Започаткування вивчення іноземної мови з 2 класу початкової школи (з 2002/2003 навчального року) зумовило необхідність удосконалення підходів до її викладання та підготовки педагогів, здатних ефективно організувати навчальну діяльність молодших школярів. Від рівня професіоналізму вчителів, які ознайомлюють учнів початкової школи з іноземною мовою, залежить його ставлення до нерідної мови, зацікавлення в ній, формування комунікативної компетенції. В зв'язку з цим підготовці таких фахівців повинно відводитись чільне місце.

На основі результатів аналізу наукової літератури й практичного досвіду з'ясовано, що майбутні вчителі іноземних мов недостатньо готові до організації навчальної діяльності у початковій школі, часто не враховують індивідуальні психолого-фізіологічні особливості молодших школярів, їх потребу в іграх. Така ситуація пов'язана з низьким рівнем готовності педагогів до навчання дітей молодшого шкільного віку, використання дидактичних ігор як ефективного засобу. З метою забезпечення якісної підготовки майбутніх вчителів доцільно обґрунтувати педагогічні умови, які сприяли б формуванню їх готовності до означеної діяльності в школі I ступеня.

Мета статті – обґрунтувати педагогічні умови підготовки майбутніх учителів іноземних мов до організації навчальної діяльності молодших школярів.

Навчальну діяльність досліджували в початковій школі В. Боднар, О. Вишневський, П. Гальперін, В. Давидов, В. Лозова, І. Малафійк, М. Матішак, Н. Мойсеюк, О. Савченко, Г. Троцько та інші науковці. Підготовку майбутніх педагогів до організації та активізації навчально-пізнавальної діяльності школярів відображено у працях М. Гайдур (підготовка майбутніх учителів до організації навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів в умовах інформаційного середовища), В. Михальської (підготовка студентів педагогічного коледжу до управління навчальною діяльністю молодших школярів), М. Овчинникової (підготовка майбутніх учителів початкової школи до варіативної організації навчально-пізнавальної діяльності учнів на уроках математики), С. Ратовської (підготовка майбутнього вчителя початкових класів до організації групової навчальної діяльності учнів), О. Серняк (формування готовності майбутнього вчителя до педагогічного управління колективною навчально-пізнавальною діяльністю учнів), Н. Сулаєвої (підготовка вчителів початкових класів до використання дидактичної мистецької гри у навчально-виховному процесі), Л. Філатової (підготовка майбутніх учителів початкових класів до організації спілкування учнів у процесі розвивальних ігор).

Оволодіння молодшими школярами іноземною мовою базується на їх навчальній діяльності, складовими якої є цільовий (вивчення іноземної мови передбачає досягнення практичної, освітньої, розвивальної, виховної цілей), мотиваційний (потреби, мотиви до вивчення іноземної мови), змістовий (зміст навчання іноземної мови), процесуальний (взаємовідносини суб'єктів освітнього процесу), результативний (аналіз результатів) і контрольо-оцінювальний компоненти (за Т. Донченко, М. Овчинниковою, О. Савченко).

Цільовий компонент спрямовано на досягнення основної мети вивчення іноземної мови – формування комунікативної компетенції. Крім того, він передбачає збагачення учнів знаннями про культуру, історію, традиції країни, мова якої вивчається, розвиток їх мовних, інтелектуальних, пізнавальних здібностей, оволодіння ними досвідом пошукової та творчої діяльності, усвідомлення необхідності оволодіння іноземною мовою, формування вмінь використовувати іноземну мову як засіб спілкування тощо.

Мотиваційний компонент навчальної діяльності повинен забезпечити позитивне ставлення до вивчення іноземної мови, сформуванню потреби вчити мову самостійно. Основними передумовами формування в молодших школярів мотивів учіння є позитивне ставлення до навчання в школі, довіра до вчителя, бажання його наслідувати, допитливість, потреба у нових враженнях, спілкуванні [5, с. 133]. Тому, навчаючи учнів початкової школи, вчителю важливо зацікавлювати їх, задовольняти ці потреби, формувати пізнавальний інтерес.

Ефективним засобом формування мотивації та організації навчальної діяльності є дидактична гра як системотвірний метод вивчення іноземної мови в початковій школі, що синтезує в собі цільові, змістові, результативно-процесуальні, контрольо-оцінювальні характеристики навчання. Поєднання ігрових дій, рухів, спілкування, позитивно впливає на сприймання учнем навчання, досягнення високих результатів у вивченні іноземної мови. Оскільки у дітей молодшого шкільного віку наявна ігрова мотивація, це зумовлює необхідність застосування дидактичних ігор: вирішення навчальних завдань у розважальній формі сприяє мимовільному запам'ятовуванню мовного матеріалу [4, с. 151–152].

Формування змістового компонента передбачає засвоєння нових знань школярами. Це залежить від їх рівня володіння рідною мовою, зацікавленості у вивченні іноземної мови, усвідомлення необхідності вивчати слова, будувати речення іноземною мовою, вміти їх використовувати.

Процесуальний компонент навчальної діяльності з іноземної мови залежить від вправління, врахування індивідуальних, психофізіологічних можливостей учнів [4, с. 67–69]. У навчальній діяльності учня виокремлюють етап засвоєння знань, умінь, навичок, їх закріплення й застосування.

Залежно від кількості учасників навчальна діяльність молодих школярів під час вивчення іноземної мови може відбуватися в індивідуальній, парній, груповій, фронтальній формах, а залежно від змісту діяльності учнів – в процесі уроку, консультації, гуртка, конкурсу чи домашньої навчальної роботи.

Результативний компонент передбачає аналіз досягнутих результатів учнів в оволодінні іноземною мовою з метою з'ясування їх успішності, типових недоліків, причин.

Контроль навчання (контрольно-оцінюючий компонент) використовують, щоб виявити рівень засвоєння учнями матеріалу, правильності виконання вправ тощо.

Таким чином, особливостями навчальної діяльності молодших школярів є поетапність засвоєння знань з іноземної мови, необхідність формування комунікативних умінь і навичок, врахування потреби в спілкуванні, іграх, розвиток особистості учня в процесі навчання. Успіх у вивченні іноземної мови тісно пов'язаний з рівнем готовності вчителя організувати навчальну діяльність молодших школярів. Проте цій проблемі не приділено достатньо уваги у ВНЗ.

З метою актуалізації знань та формування вмінь організації навчальної діяльності ми визначили педагогічні умови, які б забезпечили підвищення ефективності підготовки вчителів. Умова – це обставина, яка уможливує здійснення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь [1, с. 1506]. У контексті нашого дослідження під педагогічними умовами ми розуміли спеціальні обставини підготовки майбутніх учителів іноземних мов, які сприяли б засвоєнню знань про навчальну діяльність, її організацію в початковій школі, в тому числі засобами дидактичних ігор.

У зв'язку з цим ми звернули увагу на умови, які сприяли б отриманню знань та формуванню професійних умінь. Забезпечення збалансованості фахових, психолого-педагогічних дисциплін і дисциплін спеціалізації з урахуванням специфіки організації навчальної діяльності у початковій школі дало можливість детальніше вивчити і реалізувати комунікативно-ігровий підхід під час вивчення спецкурсу «Організація дидактичних ігор у навчально-виховному процесі початкової школи (на матеріалі вивчення іноземної мови)». Це сприяло створенню креативно-ігрового середовища у процесі інтерактивної взаємодії суб'єктів навчання та поступовому формуванню вмінь організації навчальної діяльності під час використання методів активного навчання.

Для перевірки ефективності запропонованих педагогічних умов було створено експериментальну групу зі студентів (148 осіб) Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (спеціальність «Початкове навчання. Англійська мова»).

Початковий етап експериментального навчання базувався на забезпеченні збалансованості всіх навчальних дисциплін з урахуванням специфіки навчання учнів початкової школи. Було вдосконалено окремі дисципліни тематикою про навчальну діяльність молодших школярів («Педагогіка», «Загальна психологія», «Вступ до спеціальності», «Методика навчання української мови», «Вікова психологія», «Основи культури і техніки мови», «Основи педагогічної майстерності», «Педагогічна психологія» та ін.). Акцентовано на дисциплінах спеціалізації. Так, вивчаючи «Методику навчання іноземної мови в початковій школі», ми пропонували студентам розробляти плани-конспекти уроків з використанням дидактичних ігор у різних класах відповідно до програми з іноземних мов та плани проведення гуртків, свят, конкурсів, факультативів. Відтак аналізували їх, передбачали можливі труднощі та шляхи подолання, що сприяло розвитку самостійності і креативності педагогів. Особливу увагу зосередили на дидактичних іграх як ефективному методі вивчення іноземної мови молодшими школярами. Вивчаючи «Країнознавство», акцентовано на особливостях системи освіти у англійськомовних країнах з метою порівняння та запозичення досвіду організації процесу навчання.

При вивченні «Практичного курсу англійської мови» студенти аналізували статті періодичних видань («Іноземні мови», «Англійська мова та література», «English», «English Language & Culture»), книги іноземною мовою, які присвячено проблемам навчальної діяльності (С. Livingstone «Role Play in Language Learning», А. Scott Wendy, L. Н. Ytreberg

«Teaching English to Children», A. Wright, B. Betteridge, M. Buckley «Games for Language Learning», M. Zdybiewska «100 Language Games» та ін.).

Відтак реалізовано наступну педагогічну умову – використання комунікативно-ігрового підходу під час вивчення спецкурсу «Організація дидактичних ігор у навчально-виховному процесі початкової школи (на матеріалі вивчення іноземної мови)». Основою цього підходу є навчальна гра, за допомогою якої мовну ситуацію наближають до звичайних умов, котрі сприяють розвитку навичок спілкування, що веде до опанування іноземною мовою. Гра полегшує процес засвоєння знань, оскільки знімає напругу в навчанні, допомагає подолати невпевненість.

З цією метою застосовували методи активного навчання, лекції, семінарські, практичні заняття, самостійну та навчально-дослідну роботу студентів під керівництвом викладача. За основу взято концепцію комунікативно-ігрового навчання [3]. Крім того, використовували малюнки, схеми, таблиці для засвоєння методики організації навчальної діяльності.

Реалізуючи згаданий підхід, ми використовували психокорекційні та комунікативно-ігрові вправи, запропоновані І. Кукуленко-Лук'янець: «Пустий стілець» (An empty chair), «Актори» (The Actors), «Подарунки на день народження» (Birthday presents), «Інтерв'ю» (Interview), «Чарівна тварина» (A magic animal) [2, с. 142–145]. Такі вправи активізували використання мовленнєвих конструкцій, сприяли формуванню творчого підходу до виконання завдань, вмінь вести бесіду та організувати мовленнєву діяльність.

На наступному етапі створювали сприятливе креативно-ігрове середовище у процесі інтерактивної взаємодії майбутніх учителів для розвитку вмінь організувати навчальну діяльність. Студенти опрацьовували методичну літературу, добирали наочні матеріали, які можна було використовувати у навчальному процесі початкової школи, вивчали передовий педагогічний досвід, самостійно продумували шляхи удосконалення навчання іноземної мови з метою підвищення його ефективності [6, с. 12–13]. Для цього ми застосовували навчально-педагогічні ігри, які сприяли формуванню вмінь, розвитку творчості майбутніх педагогів, самостійності у прийнятті важливих рішень, активності у навчальному процесі. В процесі згаданих вище ігор студенти моделювали фрагменти уроків з іноземної мови, гуртків, консультацій, конкурсів, накопичуючи необхідні знання.

Плануючи організацію вказаних вище ігор, особливу увагу звернули на працю П. Щербаня та розроблені ним рекомендації щодо ефективного використання такого методу навчання [7]. За 10–14 днів до організації навчально-педагогічної гри ми повідомляли студентам тему і зміст гри, розподіляли ролі (вчителя, учнів, батьків тощо). Відтак обговорювали зміст гри, можливі утруднення та шляхи їх подолання, склали план діяльності. Після проведення гри аналізували її, підводили підсумки.

Створення креативно-ігрового середовища у процесі підготовки студентів до організації навчальної діяльності сприяло розвитку педагогічної майстерності в неформальній, ігровій ситуації. Виконуючи певну роль, майбутні вчителі мали можливість оцінити свої можливості, рівень готовності до вибраної професійної діяльності, побачити прогалини в різних галузях знань, зрозуміти особливості роботи з дітьми.

Важливим елементом підготовки фахівця була практика в початковій школі, під час якої студенти виконували завдання та проводили пробні й залікові уроки з іноземної мови, консультації, гуртки, конкурси. Основними завданнями були такі: проаналізувати підручники з іноземної мови та виявити достатність і доцільність запропонованих дидактичних ігор (за їх наявності); вивчити досвід роботи вчителя іноземної мови щодо використання ним різних форм навчальної діяльності; скласти плани-конспекти уроків різних типів з іноземної мови з використанням індивідуальної, парної, групової, фронтальної форм навчальної діяльності; скласти план позаурочних форм навчальної діяльності молодших школярів для вивчення іноземної мови; підготувати доповідь про стан та проблеми організації навчальної діяльності у початковій школі, з'ясувати причини їх виникнення тощо.

На останньому етапі формували вміння організації навчальної діяльності під час використання методів активного навчання (дискусії, вирішення педагогічних задач, самостійне вивчення й аналіз наукової літератури і передового педагогічного досвіду, проведення навчально-педагогічних ігор), під час яких майбутні вчителі здобували, аналізували та впроваджували в практику навчальну інформацію, подану в дидактичній формі.

Так, проводили дискусії («Гра чи навчання», «Як організувати навчальну діяльність?», «Стиль поведінки» та ін.), під час яких порушили проблему доцільності використання дидактичних ігор у процесі вивчення іноземної мови молодшими школярами. Дійшли висновку, що гра активізує навчальну діяльність учнів, однак її ефективність залежить від певних чинників: відповідність гри віковим та індивідуальним особливостям молодших школярів, оптимальний спосіб уведення гри в структуру уроку чи іншу форму роботи, поетапність її організації.

Вирішення педагогічних ситуацій сприяло активізації пізнавальної активності, формуванню професійних інтересів, творчого підходу до розв'язання складних завдань, готовності студентів до організації навчальної діяльності, розвитку ініціативності, вдосконаленню навичок самоаналізу й самооцінки.

Студенти самостійно розробляли плани-конспекти уроків з іноземної мови, плани проведення та тематику гуртків, факультативів, консультацій, а потім представляли їх. Окрім того, одним із завдань було застосувати дидактичні ігри в навчанні іноземної мови молодших школярів під час практики.

Серед основних проблем організації навчальної діяльності учнів у початковій школі було виокремлено недостатню сформованість їх пізнавальної самостійності, монологічного мовлення, недостатній рівень готовності студентів ефективно організувати їх навчальну діяльність. Вкінці спільно розробили методичні рекомендації для організації ефективної навчальної діяльності в школі I ступеня.

Реалізація педагогічних умов під час експериментального навчання підтвердила їх високу ефективність, доцільність застосування у підготовці фахівців. Так, 19,8% (29) студентів експериментальної групи досягли високого рівня сформованості готовності до організації навчальної діяльності (порівняно з 6,8% (10) майбутніх учителів до реалізації педагогічних умов); середнього рівня – 66,9% (99) осіб (було 49,8% – 74 особи); низького – 13,3% (20) студентів (було 43,4% – 64 особи). Таким чином, кожен з етапів експериментального навчання передбачав поступове формування в студентів професійних знань, умінь, навичок майбутнього фахівця, їх підготовленості до розробки, організації з учнями й аналізу навчальної діяльності.

У процесі проведеного дослідження виокремлено послідовні стадії формування готовності майбутніх учителів іноземних мов до організації навчальної діяльності у початковій школі:

- оволодіння теоретичними знаннями про навчальну діяльність;
- мотивація до організації різних форм навчальної діяльності, усвідомлення важливості використання дидактичних ігор у роботі з молодшими школярами;
- використання набутих знань у самостійній, навчально-дослідній, творчій роботі, під час навчально-педагогічних ігор та практики;
- формування професійних умінь і навичок організувати навчальну діяльність у процесі вивчення іноземної мови;
- аналіз результатів і планування організації різних форм навчальної діяльності.

На основі аналізу наукової літератури та досвіду вчителів іноземних мов основними особливостями організації навчальної діяльності молодших школярів у процесі вивчення іноземної мови визначено: спрямованість навчання на отримання елементарних знань з іноземної мови, засвоєння іншомовних зразків; необхідність врахування індивідуальних і вікових психофізіологічних особливостей молодших школярів; зацікавленість учнями процесом навчання, а не результатом; необхідність дотримання принципу емоційності.

Підготовка студентів до організації навчальної діяльності буде ефективною за умов забезпечення збалансованості фахових, психолого-педагогічних дисциплін і дисциплін спеціалізації з урахуванням специфіки організації навчальної діяльності у початковій школі, реалізації комунікативно-ігрового підходу, створення креативно-ігрового середовища у процесі інтерактивної взаємодії суб'єктів навчання, використання методів активного навчання. Зазначені умови сприяли поступовому формуванню знань і вмінь у майбутніх учителів іноземних мов організації професійної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. – К. – Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.

2. Кукуленко-Лук'янець І. В. Особистісно-креативний підхід у навчанні іноземної мови / І. В. Кукуленко-Лук'янець. – Черкаси: Видавець Ю. А. Чабаненко, 2004. – 210 с.
3. Паршикова Е. А. О некоторых особенностях организации коммуникативно-игрового обучения иностранному языку в начальной школе в условиях «кризиса 7 лет» (психологические аспекты раннего обучения иностранному языку) / Е. А. Паршикова // Иноземні мови. – 2000. – № 4. – С. 38–42.
4. Роман С. В. Методика навчання англійської мови у початковій школі / С. В. Роман. – К.: Ленвіт, 2005. – 208 с.
5. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи: підручник для студ. пед. факультетів / О. Я. Савченко. – К.: Генеза, 2002. – 368 с.
6. Творчість учителя іноземної мови / за ред. М. Я. Дем'яненко. – К.: Радянська школа, 1978. – 124 с.
7. Щербань П. М. Навчально-педагогічні ігри у вищих навчальних закладах / П. М. Щербань. – К.: Вища школа, 2004. – 207 с.